

Trekvlinders in 1994 (vijfenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera)

R. DE VOS & A.L.M. RUTTEN

VOS, R. DE & A.L.M. RUTTEN, 1996. MIGRATING LEPIDOPTERA IN 1994 (FIFTY-FIFTH REPORT). – *ENT. BER., AMST.* 56 (2): 17-27.

Abstract: In this 55th annual report on migratory Lepidoptera in The Netherlands, data of 23 species recorded by 166 observers in 1994 are presented. Migration of the indigenous *Pieris brassicae* and a rare wanderer of *Issoria lathonia* were observed. *Colias crocea*, *Vanessa atalanta* and *Autographa gamma* were numerous, and the observation of a moth and more than 50 caterpillars of *Daphnis nerii* was very unusual. *Helicoverpa armigera* is more frequently imported with cut flowers and beans from the Middle East and Africa, which makes it hard to distinguish between imported specimens and true migrants, like in *Chrysodeixis chalcites*.

R. de Vos, Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (Zoölogisch Museum), Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

A.L.M. Rutten, John Innes Institute, Department of Cell Biology, Colney Lane, Norwich NR3 7UH, United Kingdom.

Inleiding

In dit vijfenvijftigste jaarverslag over in Nederland geregistreerde trekvlinders wordt een overzicht gegeven van de 23 soorten die in 1994 werden waargenomen. Van het groot koolwitje (*Pieris brassicae* (Linnaeus)) werd migratie waargenomen en van de kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia* (Linnaeus)) werd een afgedwaald exemplaar ver buiten haar biotoop gezien. Opvallend waren het talrijk voorkomen van de oranje luzernevlinder (*Colias crocea* (Fourcroy)), de atalanta (*Vanessa atalanta* (Linnaeus)) en de gamma-uil (*Autographa gamma* (Linnaeus)). Zeer bijzonder was echter de vangst van een oleanderpijlstaart (*Daphnis nerii* (Linnaeus)) en de vondst van meer dan 50 rupsen van deze soort. Van *Helicoverpa armigera* (Hübner) wordt steeds vaker melding gemaakt van schade aan geïmporteerde snijbloemen en peulvruchten, een verschijnsel dat, evenals bij *Chrysodeixis chalcites* (Esper), het onderzoek naar het migratiepatroon van deze soort kan bemoeilijken.

In figuur 1A en 1B worden respectievelijk de neerslagduur en temperatuur weergegeven, waargenomen in De Bilt in 1994 (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI),

1995). De invloed van het weer in 1994 op het voorkomen van de trekvlinders wordt kort besproken.

Medewerkers

Van de volgende 166 personen en instellingen ontvingen we bruikbare gegevens, waarvoor onze hartelijke dank (gegevens van medewerkers die ons via De Vlinderstichting bereikten zijn als zodanig vermeld):

A. Adriaans, A. Alberts, K. Alders, mw F. Arts, B. van As, J. Asselbergs, B. Aukema (Plantenziektenkundige Dienst, Wageningen), P. Aukema, J. de Bakker, M. Bauduin, A. van Beek, R. Beenen (Bureau Milieu-inventarisatie, provincie Utrecht), H. Beers, mw S. Bergvelt, J. Bielen, H. Bijl, H. Blokhuis, Th. Blokland, S. de Boer, L. Bonhof, H. Bosma, L. Bot, W. Briër, T. van den Broek, Th. de Brouwer, H. Bunjes, N. van der Burg, J. Burgers, A. Cameron, M. Capello, A. Deelman, mw B. Dekker, H. Dolfien, W. Domhof, L. van Doorn, D. Doornheijn, mw T. Duijm-Van Oyen, N. Elfferich, fam. Van den Ende, C. Felix, G. Flint, A. Franssen, M. Franssen, H. Gaasbeek, P. Gaasdam, G. van de Geest, mw H. Gehéniau-Lasance, J. Goudzwaard, W. Grinwis, mw L. Groen, F. Groenen, A. Groenendijk, D. Groenendijk, A. Grosscurt, C. Hellegreen, E. Helmers, G. Helmers, P. de Heus, K. Hoek, B. Hoekstra, W. Hogenes, H. Holsteijn, mw A. Hoornveld-Jouksma, E. Houkes, J. Huisman, K. Huisman, A. Jacobs, R. Jacobs, M. Jansen, M.G.M. Jansen, P. Jeschar, G. Jonker, K. Kaag, I. Kaijadoo, D. van Katwijk, mw M. de Keijzer, J. Kerseboom, D. Keurhorst, mw J. Kiel-Hartog, T. Kleijn, M. Klemann, mw E. Koopmans-Grommé, H.

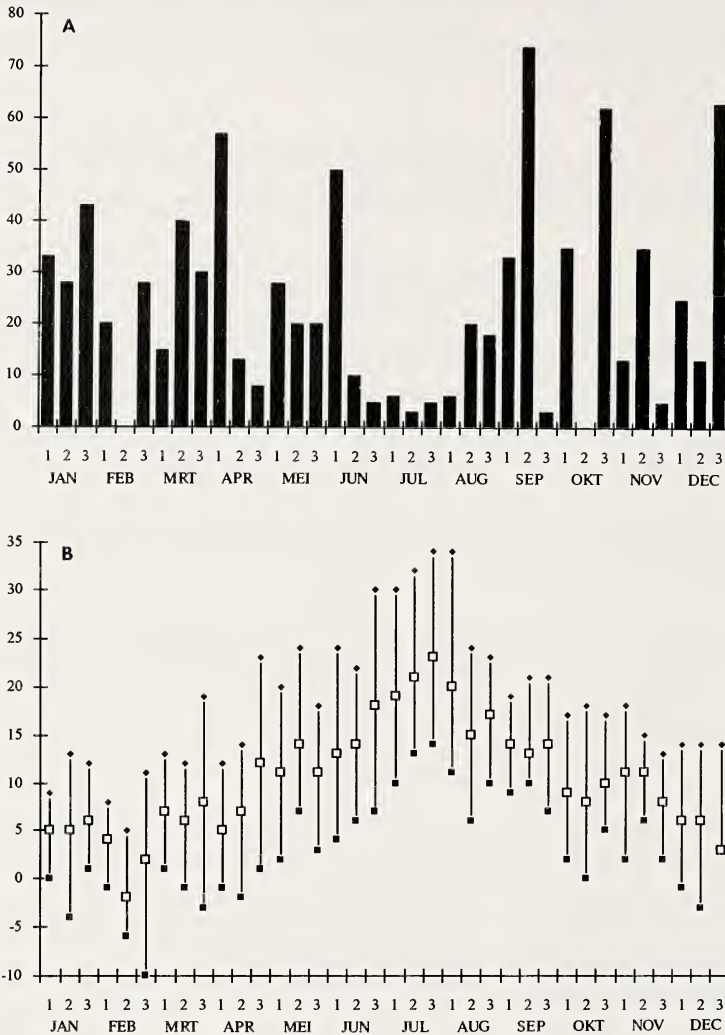

Fig. 1A-B. Weersomstandigheden in 1994, waargenomen te De Bilt (gegevens Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 1995). 1A, neerslagduur per decade in uren; 1B, maximum-, minimum- en gemiddelde temperatuur per decade in graden Celsius.

Kortekaas, J. Koster, P. Kreijger, A. Kruger, H. Lavrijsen, V. Lefeber, J. Lucas, R. Luntz, H. Meek, F. Melkert, G. van der Meulen, G. Minnema, G. van Minnen, F. Moelans, mw E. Molin-Neef, J. Moonen, H. Nagel, Ch. Naves, K. Nieuwland, P. Oomen, W. Oord, J. van Oort, A. van Oosten, F. van Oosterhout, C. Ottenheijm, J. van Piggelen, mw A. Plag, W. Poppe, G. Prang, M. Prick, D. Prins, A. van Randen, A. Remeeus, B. Rietman, mw H. Roode-Woudstra, P. Rooij, W. van Rooijen, C. Roselaar, A. Rozendaal, A. Rutten, M. Schevers, G. Schingenga, A. Schreurs, mw J. Schuitman, J. Sentjens, mw J. Sinnema, J. Slot, F. Smit, mw M. Smulders, P. van Son, M. Sonnemans, E. van der Spek, H. Spijkers, A. Steendam, D. Stienstra, J. Stolk, mw J. Stuurman-Huitema, E. Taelman, J. Tilmans, H. Veen, C. de Veld, E. Vermandel, K. Vermeij, R. Vis, Vlinderwerkgroep Friesland, Vlinderwerkgroep Oost Zeeuws-Vlaanderen, Vlinderwerkgroep Stad & Ommelaand, De Vlinderstichting, mw M. Vos, R. de

Vos, P. Vranken, P. Vroegindewij, J. van Vuure, H. Werners, A. Westerneng, Y. Wijnalda, G. Wilmink, natuurorganisatie "De Windbreker", Th. Wip, L. Witmond, J. Wolschrijn, O. Zijlstra, P. Zumkehr, J. Zwier.

Waarnemingen

Het jaar 1994 behoort samen met 1989 en 1990 tot de drie warmste jaren van deze eeuw. Het was echter ook één van de vier natste jaren van deze eeuw, waarbij vooral de winter 1993-1994 zeer nat was. De zomer van 1994 behoort, samen met 1947, 1976 en 1983 tot de vier warmste zomers ooit geregistreerd.

Januari en de eerste helft van februari wa-

ren vrij zacht, met vooral in januari veel regen. Vanaf 11 februari trad een vorstperiode in, die met onderbrekingen duurde tot begin maart. De eerste decade van april was zeer nat, maar de temperatuur steeg flink en in de derde decade was het zelfs warm voor de tijd van het jaar. Deze temperatuur, normaal voor mei, maar te laag voor juni, hield aan tot de derde decade van juni. In de eerste decade van juni viel er veel regen. De temperatuur bleef echter toenemen tot zeer warm. Juli werd de warmste maand sinds het begin van de metingen in 1706! Er kwamen acht zogenaamde tropische dagen voor, die soms gepaard gingen met zwaar onweer en veel neerslag. Ook de eerste decade van augustus bleef zeer warm, maar daarna daalde de temperatuur tot normale waarden. De temperaturen in september waren iets lager dan normaal en deze maand was extreem nat, plaatselijk met veel wateroverlast. Het natte weer hield aan tot in oktober en daarbij daalde het kwik op de 18e reeds tot op het vriespunt. November was mild en droog, met vooral in de eerste decade nog hoge temperaturen. De eerste helft van december was zacht, gevolgd door nachtvorst en een flinke toename van de neerslag (KNMI, 1995).

Van de atalanta werd in de eerste decade van maart één overwinteraar gemeld. Alle andere trekvlindersoorten startten het seizoen vrij laat, de gamma-uil en het koolmotje (*Plutella xylostella* (Linnaeus)) als eerstvolgende pas eind april. De aantallen bleven in mei en juni laag en pas na het veel warmer wordende weer in juli begonnen de aantallen flink toe te nemen. Met name de gamma-uil kwam in sterk toenemende aantallen voor tot in de eerste decade van augustus. De atalanta bleef gedurende de gehele zomer zeer algemeen en was met name in de derde decade van augustus zeer talrijk. De weersomslag naar vooral nat weer resulteerde in september tot een sterke afname van de drie bekendste trekvlinders: atalanta, distelvlinder (*Cynthia cardui* (Linnaeus)) en gamma-uil. Maar vooral in de koude oktobermaand namen de aantallen flink af. Toch bleven vele soorten nog lang in het seizoen doorvliegen, de atalanta en gamma-uil zelfs tot halverwege december en ook

van de migrerende microlepidoptera werden tot eind november nog drie soorten gezien.

Plutella xylostella (Linnaeus)

Van deze kleinste en minst opvallende van onze trekvlinders werden in totaal 1411 exemplaren gemeld, een betrekkelijk groot aantal voor deze soort. De reeks waarnemingen begon op 28 april met 2 exemplaren in Twello (Gelderland) (J. Wolschrijn). In mei en juni werd de vlinder regelmatig, maar in kleine aantallen waargenomen. Echt talrijk werd het koolmotje pas met de intrede van het warme weer. Het hoogste aantal waarnemingen werd bereikt in de derde decade van juli en de eerste decade van augustus. Hierna werd de vlinder snel minder talrijk hoewel er nog tot eind november exemplaren werden gezien. Op 28 november werd het laatste exemplaar door E. Vermandel in Hulst (Zeeland) waargenomen.

In tegenstelling tot enkele voorgaande jaren werden er dit jaar geen zwermen gemeld. Niettemin trad het koolmotje plaatselijk soms massaal op, zoals in Twello, waar op 3 en 4 augustus telkens zo'n 100 exemplaren op licht werden geteld (J. Wolschrijn).

Het is wel eens vaker opgemerkt dat het koolmotje door lang niet iedereen wordt herkend. Dit kan mogelijk de vreemde spreiding van de waarnemingen verklaren. De grootste aantallen waren afkomstig uit de kustprovincies (Friesland, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland) en Gelderland. Uit Flevoland en Utrecht daarentegen werd geen enkele vlinder gemeld.

Zeiraphera diniana (Guenée)

Vindplaatsen: NH.: Bergen, Heemskerk.

Op 2 juli verscheen een exemplaar van deze migrerende bladroller in Bergen op licht (R. de Vos). Een tweede vlinder werd op 18 juli in Heemskerk gevangen (P. Zumkehr). *Zeiraphera diniana* kan gemakkelijk verwisseld worden met andere bladrollers, vooral omdat de vleugeltekening zeer variabel is. De dit jaar gemelde exemplaren werden pas

na genitaalonderzoek als zodanig herkend. Het is daarom maar de vraag of deze soort werkelijk zo schaars is als de jaartotalen doen vermoeden.

Loxostege sticticalis (Linnaeus)

Vindplaatsen: Gr.: Hoogezand, Stedum; Gdl.: Hengelo, Twello; Zl.: Kortgene.

Met 11 exemplaren was 1994 een uitstekend jaar voor deze zeer onregelmatig optredende trekvlinder; alleen in 1970 en 1975 werden meer exemplaren geteld. Opvallend is het vrij korte tijdsbestek, waarin alle waarnemingen vielen. De eerste vlinder werd op 24 juli in Kortgene gevangen (J. van Vuure) en ruim twee weken later, op 8 augustus, ving J. Wolschrijn het laatste exemplaar in Twello. De meeste exemplaren werden in Gelderland gezien. Op één na werden alle waarnemingen in het noordoostelijk deel van Nederland gedaan, waaronder twee uit de provincie Groningen (P. Gaasendam en "Vlinderwerkgroep Stad & Ommelaand").

Udea ferrugalis (Hübner)

Vindplaatsen: Fr.: Terschelling (Midsland); Gdl.: Twello; NH.: Bergen, Callantsog, Texel (Korverskooi); ZH.: Brielle, 's Gravenzande, Melissant, Oostvoorne, Ouddorp, Rockanje; Zl.: Hulst, Kortgene; NB.: Goirle; Lbg.: Terziet (Bovenste Bos).

De reeks waarnemingen van *Udea ferrugalis* startte op 19 juli met een vlinder te Melissant (D. Doornheijn). Pas op 8 augustus werd te 's Gravenzande (N. Elfferich) de volgende waarneming gedaan. Augustus en september leverden de meeste meldingen. In oktober werden geen vlinders gezien, maar in november volgde nog een kleine serie waarnemingen, waarvan de laatste op 26 november in het Bovenste Bos bij Terziet (R. de Vos). Het jaartotaal kwam hiermee op 40.

Op vier na werden alle vlinders in de kustprovincies waargenomen. Dit komt overeen met het verloop van de trekroute langs de kust naar het noorden: vijftien waarnemingen in Zeeland, zestien in Zuid-Holland, drie in Noord-Holland en één in Friesland.

Nomophila noctuella (Denis & Schiffermüller)

Vindplaatsen: Fr.: Hemrik, Terschelling (Boschplaat, Groede, Koegelwiek, Kooibos, Kroonpolder, Midsland); Dr.: Spier; Gdl.: Drempt, Eerbeek, Hengelo, Twello, Wezep; NH.: Bergen, Bergen aan Zee, Egmond-Binnen, Heemskerk, Texel (Korverskooi), Zwanenwater; ZH.: Brielle, 's Gravenzande, Hendrik Ido Ambacht, Melissant, Noordwijk, Ouddorp, Rockanje, Vlaardingen; Zl.: Hulst, Kortgene; NB.: Luijksgestel, Schijf, Veldhoven, Waalre; Lbg.: Meijel, Wrakelberg.

Het merendeel van de vlinders werd in 1994 langs de kust gezien. Op 5 mei werd de eerste door L. Bot op de Boschplaat (Terschelling) gezien. Tot en met juli bleven de aantallen laag, maar daarna werd de vlinder snel talrijker en vanaf begin augustus begon een periode van nagenoeg aaneengesloten waarnemingen die duurde tot het einde van de tweede decade van september. De meeste vlinders in deze periode werden op 13 september gezien: 61, waarvan er 53 door P. Zumkehr werden geteld. Na 20 september daalden de aantallen sterk. De laatste vlinder werd door F. Groenen op 24 november uit Veldhoven gemeld. In totaal werden 322 exemplaren gemeld, één van de hoogste jaartotalen van deze soort. Sinds 1970 werden in slechts twee andere jaren meer dan 100 vlinders geteld.

Ancylosis oblitella (Zeller)

Vindplaatsen: ZH.: Melissant; Zl.: Kortgene.

Van deze soort werden dit jaar slechts twee exemplaren gemeld, gevangen op 24 augustus in een lichtval te Kortgene (J. van Vuure) en op 4 september te Melissant (D. Doornheijn). Vrijwel alle in ons land waargenomen exemplaren van deze pyralide zijn op licht gevangen.

Pontia daplidice (Linnaeus)

Vindplaatsen: Gr.: Rottumeroog; Fr.: Terschelling (Midsland); NH.: Egmond-Binnen; Lbg.: Gronsveld.

De meeste waarnemingen van het resedawitje stammen uit het eind van de jaren '40 en het begin van de jaren '50, toen de soort zich voor korte tijd in ons land wist te handhaven (Lempke, 1972). In de daaropvolgende jaren

werd het resedawitje slechts zelden waargenomen. Na een onderbreking van 15 jaar werden in 1993 weer waarnemingen gedaan en ook dit jaar werd weer een aantal vlinders gezien. Het betrof in totaal twaalf exemplaren, een aantal dat sinds 1953 niet meer gehaald werd. Het eerste exemplaar werd al op 7 mei te Gronsveld (De Vlinderstichting) waargenomen. Daarna volgden waarnemingen in het hoge noorden van ons land op 30 juli op Terschelling (Midsland) (9 exemplaren, P. Zumkehr) en op Rottumeroog (8 exemplaren, De Vlinderstichting). De laatste twee exemplaren werden op 20 augustus op Terschelling (Midsland) en op 24 augustus bij Egmond-Binnen (P. Zumkehr) gezien.

Pieris brassicae (Linnaeus)

Trek van het groot koolwitje werd alleen in de kuststreek van Noord-Holland waargenomen. De eerste waarneming van migrerende koolwitjes werd gedaan bij Petten en betrof noordwaartse trek van twee exemplaren op 29 april (De Windbreker). Op 10 mei werden nog eens acht noordwaarts vliegende exemplaren bij Petten gezien. Vervolgens werd pas in augustus weer melding gemaakt van trekkende vlinders: van de 136 migrerende koolwitjes die op 31 augustus bij Petten door De Windbreker werden geteld, volgden twee een westelijke koers, vijf een noordelijke, maar de overige 129 vlogen alle in zuidelijke richting. Duidelijk zuidwaarts vliegende vlinders werden later nog gemeld op 13 september (13 exemplaren) en 19 september (30 exemplaren). De laatste trekkende koolwitjes werden op 22 september door P. Zumkehr op het strand bij Castricum gezien.

Colias hyale (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Heerenveen, Marswal, Oldeouwer, Rohel (Tjeukemeer), Ter Idzard, Terschelling (Oostereind); Dr.: Zeijen; Ov.: Eesveen, Haarle, Haarlerberg, Lemelerberg; Gdl.: Oosterbeek; NH.: De Woude, Driehuis; ZH.: Klaaswaal; Zl.: Biezelinge; NB.: St. Oederode, Terheijden, Tilburg; Lbg.: Gulpen.

In totaal werden dit jaar 24 exemplaren van de gele luzernevlinder gemeld. De eerste hiervan

werd op 23 juni te Klaaswaal (Zuid-Holland) gezien (De Vlinderstichting). De meeste vlinders werden echter in het noordoosten van het land waargenomen, de laatste op 29 september in Ter Idzard (Friesland) door G. Schingenga. Deze ongelijke verdeling van de waarnemingen is bijna typisch te noemen voor deze soort. De verklaring ligt in het feit dat de in ons land waargenomen vlinders waarschijnlijk via Midden- en Noordwest-Duitsland ons land binnenkomen, waarna het merendeel de kustlijn volgt.

Colias crocea (Fourcroy)

De jaartotalen van de oranje luzernevlinder vertonen zeer sterke schommelingen. In 1993 werd slechts één enkele vlinder waargenomen. Dit jaar waren het er niet minder dan 251, het grootste aantal sinds 1983, waarin 254 exemplaren werden gemeld. De reeks waarnemingen begon op 13 juni met een vlinder in Meijendel (Zuid-Holland) (De Vlinderstichting). Het eerstvolgende exemplaar verscheen pas op 6 juli te Wijnjewoude (Friesland) (A. Hoornveld-Jouksma), waarna de oranje luzernevlinder vervolgens regelmatig in heel het land werd gezien. In de derde decade van juli werd de oranje luzernevlinder algemener en de waarnemingen waren het talrijkst in de eerste decade van augustus en namen daarna geleidelijk in aantal af, hoewel op bijna elke dag in augustus waarnemingen gedaan werden. Op 22 augustus werden in deze periode de meeste vlinders (24 exemplaren) gemeld. Waarschijnlijk is de intrede van slechter weer er de oorzaak van dat na 31 augustus de oranje luzernevlinder nog maar op vier dagen werd waargenomen. Desondanks werden op 22 september nog 15 exemplaren geteld, waarvan 13 door J. Sinnema te Oude Mirdum (Friesland) en twee door De Windbreker bij Petten (Noord-Holland). De laatste twee vlinders werden op 15 oktober bij Thorn (Limburg) genoteerd (M. Bauduin).

In tegenstelling tot de gele luzernevlinder is de oranje luzernevlinder een echte Zuideuropese soort. Hoewel de meeste waarnemingen uit de kustprovincies kwamen, werden ook

Tabel 1. Waargenomen aantallen trekvlinders per decade in 1994.
(* rupsen; zie tekst)

Soort	maart			april			mei			juni			juli		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1. <i>Plutella xylostella</i>	-	-	-	-	-	2	5	22	7	33	4	69	106	144	258
2. <i>Zeiraphera diniana</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-
3. <i>Loxostege sticticalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
4. <i>Udea ferrugalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
5. <i>Nomophila noctuella</i>	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	-	1	8
6. <i>Ancylosis oblitella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. <i>Pontia daplidice</i>	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	9
8. <i>Colias hyale</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	1
9. <i>Colias crocea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	3	36
10. <i>Vanessa atalanta</i>	1	-	1	1	3	22	16	45	40	68	129	409	696	1159*	1902*
11. <i>Cynthia cardui</i>	-	-	-	-	-	-	2	22	19	21	40	40	81	229	854*
12. <i>Rhodometra sacraria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. <i>Acherontia atropos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. <i>Agrius convolvuli</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
15. <i>Macroglossum stellatarum</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	2	3	19	19	18
16. <i>Daphnis nerii</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
17. <i>Agrotis ipsilon</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	-	1	5	3	3
18. <i>Peridroma saucia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. <i>Heliothis peltigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
20. <i>Helicoverpa armigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-
21. <i>Spodoptera exigua</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
22. <i>Autographa gamma</i>	-	-	-	-	-	1	3	20	16	46	70	394	1355	3633	9079
23. <i>Chrysodeixis chalcites</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	7

veel vlinders in Zuid-Limburg gezien. Wellicht waren deze afkomstig van een tweede, meer inlands gelegen trekroute dan die langs de kust.

Vanessa atalanta (Linnaeus)

De eerste atalanta werd op 5 maart in Casteren (Noord-Brabant) door M. de Keijzer waargenomen en een tweede volgde op 30 maart te Velsen (Noord-Holland) (R. Luntz). Mogelijk betreft de eerste waarneming een overwinteraar. Geleidelijk werd de vlinder steeds talrijker tot de aantallen in de laatste decade van augustus de hoogste waarden bereikten. In tegenstelling tot veel andere trekvlinders bleef de atalanta ook in september erg talrijk en pas in oktober daalden de aantallen sterk. Op 14 december werd in Vlaardingingen (Zuid-Holland) de laatste atalanta door B. van As gezien. Het jaartotaal kwam hiermee op 24.759 exemplaren, het hoogste aantal sinds 1964! Overigens is de atalanta de laatste jaren duidelijk

veel algemener geworden.

Bij de verdeling van de waarnemingen over het land valt het lage aantal van Limburg op, waar slechts 573 vlinders werden gezien. Uit Drenthe daarentegen kwamen bijna vijfmaal zoveel waarnemingen, vooral dankzij J. van Piggelen, die niet minder dan 2958 exemplaren telde. De provincies Groningen, Utrecht en Flevoland zijn altijd al onderbemonsterd geweest door een tekort aan waarnemers: in 1994 leverde dit respectievelijk 474, 353 en 95 exemplaren op. De enige melding van remigratie werd op 25 september door R. de Vos gedaan en betrof twee snel zuidwaarts vliegende atalanta's langs de Zaan in Zaandam (Noord-Holland). Tussen 12 juli en 26 september werden 39 rupsen op verschillende plaatsen in het land gevonden.

Cynthia cardui (Linnaeus)

De distelvlinder kent veel grotere schommelingen in aantallen dan de atalanta. In 1993

	augustus			september			oktober			november			december			Totaal
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	
1.	542	82	50	23	14	18	5	4	3	2	3	5	-	-	-	1411
2.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
3.	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
4.	1	2	15	9	1	2	-	-	-	5	2	2	-	-	-	40
5.	28	48	73	45	75	6	2	1	4	15	9	2	-	-	-	322
6.	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
7.	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12
8.	6	5	7	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
9.	88	45	56	-	-	16	-	3	-	-	-	-	-	-	-	251
10.	2318*	2478	7197	2928*	1762	3182*	208	107	14	59	5	6	2	1	-	24759*
11.	2184	627	728	189	48	55	3	7	-	-	-	-	-	-	-	5149*
12.	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
13.	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
14.	-	1	2	4	5*	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16*
15.	14	14	62	57	31	21	4	1	2	-	-	-	-	-	-	279
16.	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*
17.	6	61	63	100	67	29	5	8	3	5	1	-	-	-	-	367*
18.	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4
19.	2	2	4	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
20.	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2*
21.	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
22.	33039*	16779	20422*	2345	726*	1049	114	112	15	49	23	11	2	1	-	89304*
23.	44	40	32	3	-	8	1	-	-	1	-	1	1	-	-	141

werden er slechts 116 geteld, maar in 1994 werden 5149 vlinders waargenomen, vrij gelijkmatig over het land verdeeld. Alleen in Friesland werden opvallend veel (1139) exemplaren geteld. Het eerste exemplaar werd op 7 mei door H. Werners op de St. Pietersberg (Limburg) gezien. Hoewel de distelvlinder vanaf dat moment bijna dagelijks werd gemeld, duurde het tot de tweede decade van juli voor de aantallen sterk toenamen, met de meeste vlinders in de extreem warme eerste decade van augustus. In september namen de aantallen snel af en in oktober werden nog maar enkele vlinders gezien, de allerlaatste op 20 oktober te Rotterdam door N. Elfferich. Rupsen werden ook gemeld: op 26 juli vond H. Bunjes vijf exemplaren te Goudswaard (Zuid-Holland) en de volgende dag nog eens twee te Zuid-Beijerland (Zuid-Holland).

Issoria lathonia (Linnaeus)

Hoewel de kleine parelmoervlinder eigenlijk

alleen in de duinen voorkomt, worden er bijna elk jaar exemplaren ver buiten het duindistrict waargenomen. Meestal worden deze migranten nog in de kustprovincies zelf waargenomen. Op 30 juli 1994 werden echter twee kleine parelmoervlinders bij Millingen Dalsfen (Overijssel) opgemerkt door D. van Katwijk. Ondanks de zwerfneigingen van deze vlinder, zijn vindplaatsen in het oostelijke deel van ons land vrij ongebruikelijk.

Rhodometra sacraria (Linnaeus)

Vindplaatsen: ZH.: Brielle; Zl.: Kortgene; Lbg.: Eys.

Sinds het begin van de jaren '80 wordt deze soort vrij regelmatig waargenomen, zij het meestal in zeer kleine aantallen. In 1994 werden vier exemplaren van deze spanner waargenomen. Het eerste exemplaar verscheen op 7 augustus te Brielle (P. Rooij), gevolgd door twee exemplaren te Kortgene op 17 en 25 augustus (J. van Vuure). De laatste vlinder werd op 15 september in Eys (A. Schreurs) gevangen.

Acherontia atropos (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Wierum; Zl.: Hengstdijk.

De doodshoofdvlinder is in ons land een grote zeldzaamheid, maar elk jaar wordt er minstens één waarneming gedaan. In 1994 werden twee doodshoofdvinders gemeld: de eerste op 4 augustus uit Hengstdijk (Vlinderwerkgroep Oost Zeeuws-Vlaanderen) en de tweede op 15 september uit Wierum (A. Cameron). Dit jaar waren er geen meldingen van rupsen of poppen.

Agrius convolvuli (Linnaeus)

Vindplaatsen: Fr.: Leeuwarden, Ter Idzard; Gdl.: Wichmond; NH.: Bloemendaal, Den Burg, Egmond-Binnen, Petten; ZH.: Dordrecht, Pijnacker, Vlaardingen; Zl.: Hengstdijk, Kortgene; NB.: Oosterwijk, Waalwijk; Lbg.: Klimmen.

Een vroege waarneming van de windepijlstaart kwam van R. Luntz die op 9 juni een dood exemplaar in Bloemendaal vond. Het eerste levende exemplaar volgde op 5 juli te Pijnacker (De Vlinderstichting). De meeste waarnemingen werden in september gedaan en het laatste exemplaar werd gezien op 22 september te Petten door De Windbreker. Het jaartotaal bedroeg 16 vlinders, een gebruikelijk aantal voor deze soort. In Oosterwijk werden op 19, 20 en 21 september drie rupsen gevonden (H. Spijkers).

Macroglossum stellatarum (Linnaeus)

De eerste twee kolibriefvlinders werden op 6 juni in Echt (Limburg) waargenomen (P. Vranken) en vanaf begin juli ging er bijna geen dag voorbij zonder dat de vlinder gezien werd. Eind augustus (90 waarnemingen) en begin september (109 waarnemingen) werden de meeste vlinders geteld. Meerdere exemplaren tegelijk werden slechts enkele malen waargenomen, waaronder tien exemplaren op 13 juli te Egmond-Binnen (Noord-Holland) (De Vlinderstichting), zes op 9 september in Meijel (Limburg) (M. Sonnemans) en elf exemplaren op 13 september te Bruinisse (Zeeland) (De Vlinderstichting). Eind september eindigde de reeks meldingen vrij abrupt. In oktober werden nog zeven vlinders waargeno-

men, waarvan de laatste op 24 oktober in Terneuzen (Zeeland) door Vlinderwerkgroep Oost Zeeuws-Vlaanderen. Verreweg de meeste vlinders werden uit de kustprovincies gemeld en vooral uit Zeeland (108 exemplaren). Alleen uit Drenthe en Flevoland kwamen geen meldingen binnen. In totaal werden 279 kolibriefvlinders gezien.

Daphnis nerii (Linnaeus)

Vindplaatsen: ZH.: Delft, Vlaardingen.

Sinds het begin van de registratie van trekvlinders in Nederland in 1940 zijn slechts acht vlinders van de oleanderpijlstaart waargenomen, de laatste in 1986 (De Vos, 1992). Eind juli 1994 werd een vlinder waargenomen in Vlaardingen, fouragerend op bloeiende oleander (via B. van As). Voor de laatste vondsten van rupsen van deze in ons land uiterst zeldzame soort moeten we teruggaan naar de eerste helft van de 19e eeuw, toen in 1835 "bij Velzen op eene Hofstede, zeven Rupsen gevonden waren" (Groenewegen, in Lempke, 1972). Een recente waarneming van minstens 50 rupsen is daarom wel heel bijzonder. In de buurt van een oleanderkwekerij (!) in Delft werden op grote oleanderplanten in pot in de open lucht ruim 50 rupsen gevonden, waarvan er enkele werden opgekweekt (L. van Doorn). De meeste rupsen werden door de kweker vernietigd. In de kas zelf werd na nauwkeurig onderzoek geen enkele rups of vraat aangetroffen. Ook alle bekende oleanderstruiken in de omgeving en zelfs in Leiden werden gecontroleerd, maar zonder resultaat. Het feit dat er in de kas geen rupsen werden gevonden én het feit dat van dezelfde partij een deel bij het bedrijf en een deel elders werd geplaatst, waarbij alleen het laatste deel werd aangetast, doet vermoeden dat het hier wel degelijk gaat om nakomelingen van één of meer echte migranten, aangetrokken door de vele oleanders ter plaatse. Helaas was de herkomst van de rupsen niet met zekerheid te achterhalen, maar in ieder geval kunnen we hier spreken van een zeer bijzondere waarneming.

Agrotis ipsilon (Hufnagel)

Vindplaatsen: Fr.: Ameland (Hollum), Hemrik, Oosterwolde; Dr.: Hoogeveen, Papenvoort; Ov.: Duursche Waard, Hasselt; Gdl.: Arnhem, Drempt, Oldenaller, Steenderen, Twello, Voorthuizen, Wezep; Ut.: Doorn; NH.: Bergen, Egmond-Binnen, Heemskerk, Oosthuizen; ZH.: 's Gravenzande, Rockanje; Zl.: Hulst, Kortgene; NB.: Chaam, Goirle, Reusel, Veldhoven; Lbg.: Echt, Meijel.

Hoewel *Agrotis ipsilon* tot onze meer gewone trekvlinders gerekend wordt, is de vlinder in de laatste drie jaren uitgesproken schaars geweest en in 1993 werd zelfs het laagste jaartotaal opgetekend. Met 367 exemplaren was de vlinder in 1994 ruim vijftien maal talrijker dan in 1993, maar toch is dit een vrij normaal aantal voor deze soort. De eerste vlinder werd op 24 mei te Kortgene (Zeeland) waargenomen door J. van Vuure. De tweede waarneming volgde op 6 juni te Echt (Limburg) en betrof zes exemplaren (P. Vranken). Dit aantal zou niet meer bereikt worden tot 16 augustus. Gewoonlijk worden de meeste exemplaren van *A. ipsilon* in oktober waargenomen, maar in sommige jaren kan dat ook eerder zijn. Waarschijnlijk als gevolg van het extreem warme weer, werden dit jaar hoge aantallen al halverwege de tweede decade van augustus waargenomen en dit bleef zo tot in de tweede decade van september. De laatste vlinder werd op 11 november te Goirle (Noord-Brabant) gezien door H. Spijkers.

De waarnemingen blijken zeer ongelijk over het land verdeeld. Uit Friesland, Drenthe, Overijssel, Utrecht en Zuid-Holland werden slechts enkele exemplaren gemeld, terwijl uit Groningen en Flevoland zelfs helemaal geen meldingen binnenkwamen. Opvallend was ook het geringe aantal waarnemingen in Limburg (slechts 14 exemplaren). Algemener was de vlinder in Noord-Holland, Zeeland en Gelderland, maar de meeste waarnemingen kwamen ditmaal uit Noord-Brabant met 209 exemplaren. Het lijkt er derhalve op dat er, net als bij *Colias crocea*, naast een trekroute langs de kust, een tweede route was, waarlangs de vlinders over het zuiden en midden van het land trokken. Aangezien er uit Limburg zo weinig waarnemingen waren, lijkt het aannemelijk dat deze tweede route over een betrek-

kelijk smal front verlopen is. Temeer omdat *A. ipsilon* bij veel verzamelaars goed bekend is en er ook in Limburg intensief naar macro-nachtvlinders wordt gekeken.

Tenslotte is er nog melding gemaakt van flinke schade, veroorzaakt door rupsen van *A. ipsilon*, aan aardappels in de omgeving van Reusel (Noord-Brabant). De rupsen vraten grote gangen in de knollen, waardoor de planten zeer te lijden hadden (J.W.A. Heesters, Plantenziektenkundige Dienst, via H. Spijkers).

Peridroma saucia (Hübner)

Vindplaatsen: Gdl.: Harderwijk; NH.: Bergen; Zl.: Kortgene; NB.: Goirle.

Peridroma saucia is een veel minder algemene verschijning dan de vorige soort. In het overzicht van 1993 (De Vos & Rutten, 1995) ontbrak de soort zelfs. Dit jaar werd de vlinder weer gemeld. Het eerste exemplaar werd door H. Spijkers op 2 september in Goirle gezien, het laatste op 13 oktober in Kortgene door J. van Vuure. In totaal werden vier vlinders genoteerd.

Heliothis peltigera (Denis & Schiffermüller)

Vindplaatsen: Gdl.: Drempt, Havikerwaard, Wezep; NH.: Egmond-Binnen; ZH.: Ouddorp; Zl.: Kortgene; NB.: Chaam; Lbg.: Meijel.

Tussen 18 juli en 30 september werden niet minder dan 13 exemplaren gemeld, een bijzonder hoog aantal voor een soort die lang niet alle jaren wordt waargenomen! K. Huisman ving zowel het eerste exemplaar te Wezep als het laatste exemplaar te Ouddorp.

Helicoverpa armigera (Hübner)

Vindplaatsen: NH.: Bergen, Zaandam; Zl.: Kortgene.

Van deze zeldzame trekvlinder werden twee vlinders in "het veld" gevangen, de eerste op 8 augustus in een lichtval te Kortgene (J. van Vuure) en de tweede op 25 september in de duinen bij Bergen (R. de Vos). Deze soort, die voor het eerst in 1944 in Nederland werd opgemerkt, komt de laatste jaren regelmatig in

de overzichten voor. In het jaarverslag over 1993 (De Vos & Rutten, 1995) wordt reeds vermeld dat waarschijnlijk niet alle waarnemingen betrekking hebben op migranten. De Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen onderschept regelmatig rupsen op snijbloemen (meestal anjers) uit Kenia, Israël, Marokko en Spanje (Anonymus, 1995) en recent ook op peulvruchten afkomstig uit Afrikaanse landen (M.G.M. Jansen, mondelinge mededeling). Partijen waarin rupsen worden vastgesteld worden altijd vernietigd, maar natuurlijk kunnen er eieren en rupsjes aan de aandacht ontsnappen. In 1994 werden door de Plantenziektenkundige Dienst (Wageningen) meer dan 100 partijen met één of meerdere rupsen onderschept! In Zaandam werden desondanks in een bos anjers in juni 1994 twee rupsen gevonden (P. Aukema). Ook voor deze soort geldt nu dus, evenals voor *Chrysodeixis chalcites* (Esper), dat voorzichtigheid is geboden bij het trekken van conclusies uit de waarnemingen.

Spodoptera exigua (Hübner)

Vindplaats: ZH.: 's Gravenzande.

Deze vlinder werd voor het laatst in 1991 "in het veld" gezien. In 1994 werd op 15 juli en op 2 en 17 augustus telkens één exemplaar in 's Gravenzande gevangen (N. Elfferich). De herkomst van deze dieren is onduidelijk, maar *Spodoptera exigua* is evenals de vorige soort een beruchte schadeveroorzaker aan gewassen in Afrikaanse landen. Mogelijk heeft een glastuinder in de buurt van 's Gravenzande problemen gehad met deze soort en zijn zo deze vangsten te verklaren. De Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen heeft in 1994 elf partijen snijbloemen (anjers), afkomstig uit Israël en Kenia, onderschept, waarin rupsen van deze soort werden aangetroffen (Anonymus, 1995). *Spodoptera exigua* werd bovendien aangetroffen in kassen te Maasdijk, Rijswijk en Schipluiden (B. Aukema, schriftelijke mededeling).

Autographa gamma (Linnaeus)

Een opvallende gebeurtenis van dit trekvlinderjaar waren de enorme aantallen gamma-uil, die overal in het land gezien werden. De waarnemingen van deze vlinder begonnen op 29 april met één enkel exemplaar in Best (Noord-Brabant) (M. Smulders). In mei en juni werden geleidelijk aan steeds meer vlinders gezien, maar pas met de omslag naar veel warmer weer vanaf eind juni, namen de aantallen enorm toe: elke nieuwe decade betekende ruwweg een verdrievoudiging van het aantal gamma's ten opzichte van de vorige decade. Dit duurde tot de eerste decade van augustus, die ruim 33.000 gemelde vlinders opleverde. Op sommige dagen in deze periode werden meer vlinders gezien dan in heel 1993! Ofschoon de aantallen hierna wat minder werden, bleef de gamma-uil de hele maand augustus zeer algemeen. In september volgde een scherpe daling van de aantallen, gevolgd door een tweede daling in oktober. Deze perioden vallen samen met respectievelijk de intrede van nat weer in september en koud weer in oktober. Met een laat exemplaar op 12 december te Goirle (H. Spijkers) werd het seizoen afgesloten. In totaal werden 89.304 vlinders gezien. Hoewel dit niet het hoogste jaartotaal van deze soort is, behoort 1994 wel tot één van de beste jaren voor deze soort. In elke provincie werd de gamma-uil gezien, maar de aantallen waren ongelijk verdeeld. In Noord- en Zuid-Holland werden de meeste waarnemingen gedaan, gevolgd door Gelderland en Friesland. Opvallend weinig meldingen kwamen uit Groningen (871) en Utrecht (703). Het is al eerder opgemerkt dat deze provincies, samen met Flevoland, onderbemonsterd worden door een tekort aan waarnemers.

Zoveel vlinders als er werden gezien, zo weinig meldingen kregen we binnen van rupsen: slechts vier exemplaren, op 8 en 26 augustus te Heerhugowaard (Noord-Holland) (K. Kaag), op 27 augustus te Slochteren (Groningen) (P. Gaasendam) en op 19 september in Krimpen aan de IJssel (Zuid-Holland) (N. Elfferich).

Chrysodeixis chalcites (Esper)

Vindplaatsen: ZH.: Berkel, Brielle, 's Gravenzande, Leidschendam, Rockanje, Staelduin, Vlaardingen; ZL.: Hulst; NB.: Goirle; Lbg.: Steyl.

Op 13 mei werd de eerste vlinder in Rockanje gevangen (P. Rooij). Overigens werden, zoals gewoonlijk, de meeste vlinders in Zuid-Holland waargenomen, waarvan maar liefst 113 exemplaren in Berkel (C. de Veld). Op 3 december verscheen het laatste exemplaar te Goirle (H. Spijkers). Het jaartotaal komt hiermee op 141 exemplaren, een gemiddeld aantal, maar het is duidelijk dat veel vlinders afkomstig zijn van glastuinderijen in het Westland. De Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen meldde het voorkomen van *Chrysodeixis chalcites* in kassen, onder andere in Aalsmeer, Nieuwerkerk, Pijnacker, Rijswijk en Vierpolder (B. Aukema, schriftelijke mededeling).

Dankwoord

Onze dank gaat uit naar dr B. Aukema en M.G.M. Jansen

(Plantenziektenkundige Dienst, Wageningen), voor de informatie omtrent ingevoerde rupsen van *Helicoverpa armigera* en *Spodoptera exigua* en het voorkomen van *Spodoptera exigua* en *Chrysodeixis chalcites* in kassen. Eveneens zijn wij dank verschuldigd aan drs T. Hakbijl (Identification and Advisory Services in Entomology (IA-SE), Amsterdam), voor de verzorging van figuur 1A-B. Tot slot danken wij de Vlinderstichting (Wageningen) voor aanvullende trekvlindergegevens.

Literatuur

- ANONYMUS, 1995. Interceptions at import. – *Versl. Meded. Plantenz.kund. Dienst* 174 (Annual Report Diagnostic Centre 1994), in druk.
- KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT, 1995. Jaar 1994. – *Jaaroverzicht van het weer in Nederland* 91(13): 1-10.
- LEMPKE, B.J., 1972. *De Nederlandse trekvlinders*: 1-151. Thieme, Zutphen.
- VOS, R. DE, 1992. *Handleiding bij het waarnemen en registreren van Nederlandse trekvlinders*: 1-24. Trekvlinderregistratie Nederland, Amsterdam.
- VOS, R. DE & A.L.M. RUTTEN, 1995. Trekvlinders in 1993 (vierenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Ent. Ber., Amst.* 55: 137-146.

Geaccepteerd 21.xi.1995.